

Theatrum historiae 31 (2022)

DOI:10.46585/th.2023.31.02

Osvícenský kantor Antonín Borový a hudba ve světle zlatokorunské školní kroniky

Markéta VALÍKOVÁ (roz. KRÁLOVÁ)

Abstract: The turn of the 18th and 19th centuries was influenced by extensive educational reforms carried out under the rule of the Austrian Empress Maria Theresa. A 'trivial school' founded according to the newly introduced methods was established by the abbot Bohumír Bylanský in the Cistercian monastery of Zlatá Koruna as early as in 1772. After ten years, Antonín Borový was appointed as a teacher and from then on he worked at Zlatá Koruna until his death in 1832. Borový was very active in the field of literature and music, and wrote three books of Czech short stories. As he was responsible for music in the church, he created a remarkable music collection consisting of more than 400 music manuscripts; 40 pieces were even written by Borový himself. He kept a German class register in which he began to note the political affairs of the period, climatic rarities, and local festivities. These notes also contain descriptions of significant visits, festivities, and the course of the liturgical year in Zlatá Koruna, including their musical accompaniment and the rewards, both financial and in kind, provided for the teacher's services. Borový's activity shows how the above-mentioned educational reforms influenced even a small remote village in South Bohemia.

Keywords: Antonín Borový, teacher, music, Zlatá Koruna, education reforms, liturgy, Enlightenment

Kronika farní školy Zlatá Koruna představuje pozoruhodný pramen pro poznání venkovského života na přelomu 18. a 19. století.¹ Jejím autorem je zdejší učitel Antonín Borový, který zanechal významnou stopu i na poli hudebním. Ve svých kronikářských záznamech se mnohokrát o hudbě rozepisuje, a to jak z hlediska interpretačního, skladatelského i hudebně organizačního. Z tohoto pohledu dosud nepracovaná kronika je tak cenným zdrojem poznatků o dobovém hudebním životě. Autor se na stránkách knihy věnuje podobě doprovodu všední i sváteční liturgie i každodenním provozu venkovského kůru. Kromě toho přibližuje vítání důležitých hostí, podává zprávu

1 Státní okresní archiv v Českém Krumlově (dále jen SOKA ČK), fond Farní škola Zlatá Koruna, Š-52, Kronika Farní školy Zlatá Koruna 1805–1837, nestránkováno, digisnímek 72. Digitalizováno na <https://digi.ceskearchivy.cz/647>, pro potřeby této studie uvádím v případě citací vždy příslušný digisnímek.

o kontaktech mezi muzikanty i dalšími kantory či přidává podrobné zmínky o svém finančním ohodnocení i jeho vztahu ke světské a církevní vrchnosti. Zlatokorunský kantor tak zachycuje více jak padesátiletou dobu svého učitelského působení, přičemž se soustředí na komplexní a detailní popis slavnostních události s jejich hudebním doprovodem. V tomto ohledu představuje Borového spisek opravdový unikát, ke kterému je obtížné najít v Českých zemích paralelu. Údaje zde obsažené proto není komplexně možno srovnávat s jinými lokalitami, odkud se zachovaly pouze velmi kusé zprávy o tamějších poměrech.² Borového kroniku navíc doplňuje rozsáhlá dochovaná hudební sbírka o 400 kusech, která přináší poznatky o zdejším hudebním repertoáru, poznámky k interpretaci jednotlivých skladeb i seznam dat uvedení jednotlivých kompozic. Díky tomu je možné zjistit, kolikrát se daná skladba hrála, jak byla oblíbena i odkud pocházela.³ Poznámky uvedené na deskách hudebnin tak vhodně doplňují poznatky ze školní kroniky. Zlatokorunská škola navíc představuje jednu z institucí, kterou významně zasáhlo josefínské zrušení klášterů. Jejím původním zřizovatelem byl zdejší opat Bohumír Bylanský, po zrušení konventu v roce 1785 spadala pod schwarzenberskou vrchnost. Na Borového poznámkách je tak možné pozorovat i změny ve fungování školy pod novým vedením.

Osvícenské školské reformy v rakouské monarchii

Vláda Marie Terezie přinesla v oblasti školství převratné změny. Zatímco dříve bylo vzdělání vyhrazeno pouze pro privilegované vrstvy a téměř zcela v rukou církve, v době osvícenství se poprvé do jeho organizace přidává stát. Právě císařovna Marie Terezie nechala pro tento účel vytvořit dvorskou studijní komisi, která měla vytvořit standardy pro vznik státem řízeného školství. Dle panovnice patřilo vzdělávání k politickým záležitostem a jeho hlavním cílem bylo vytvořit slušného, pro stát pracujícího občana.⁴

2 Ojedinělými a velmi cennými studiemi tohoto druhu jsou publikace Jan TROJAN, *Kantoři na Moravě a ve Slezsku v 17.–19. století*, Brno 2000 a Jiří BERKOVEC, *Slavný ouřad učitelský. Kapitoly o kantorech a jejich hudbě*, Příbram 2001, které provádějí důkladné sondy do životů českých a moravských kantorů. Svůj životopis se zmínkami o hudbě napsal například rožmitálský kantor Jakub Jan RYBA, *Můj život a hudba*, Rožmitál pod Třemšínem 2005.

3 O sbírce více Markéta KRÁLOVÁ, *Antonín Borový a jeho hudební činnost na přelomu 18. a 19. století*. Bakalářská práce, Univerzita Karlova 2012; TÁŽ, *The Music Collection of Antonín Borový (1755–1832), A Cantor from Zlatá Koruna*, *Fontes Artis Musicae* 69, 2022, č. 4, s. 297–312. Sbíрка je uložena na třech místech: zaprvé v Praze ve fondu Antonín Borový v Českém muzeu hudby (dále jen NM-ČMH), dále ve Státním oblastním archivu v Třeboni, pobočka Český Krumlov (dále jen SOA ČK), a to ve fondech Antonín Borový a Anonymy z kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Zlaté Koruně. Jednotlivosti lze dohledat i v Státním okresním archivu Český Krumlov (dále jen SOKA ČK) ve fondu Farní úřad Zlatá Koruna F-22.

4 J. TROJAN, *Kantoři na Moravě a ve Slezsku*, s. 11.

Prvním výsledkem této komise byl dekret o postavení středních škol z roku 1752. Počátek těchto reforem můžeme najít již u císařovna otce Karla VI., jenž v roce 1735 vydal školský řád pro gymnázia, který obsahuje zmínky i o městských triviálních školách. Tyto školy ovšem přijímaly pouze děti měšťanů, nikoli poddaných. Významnou úlohu přitom hrálo řádové školství, jemuž se věnovali především jezuité a po jejich zrušení piaristé.⁵

Dalším krokem reformy mělo být vytvoření státního systematizovaného školství, proto vyšlo v roce 1764 v Čechách arcibiskupské nařízení, jež žádalo po každém vikariátu zprávu o počtu škol, jejich stavu, kantorech a jejich příjmech.⁶ Na Moravě vydal zeměpanský úřad moravský již o pět let dříve normativní předpis, že učitele ustanovuje vrchnost, patron nebo obec, jeho zkoušení poté provádí farář nebo biskupská konzistoř.⁷

Výsledkem sběru informací byl zcela zásadní obrat, kterým bylo vydání *Všeobecného školního řádu* v roce 1774. Tato směrnice od základu změnila předchozí organizaci školství a zároveň poprvé přisoudila hlavní roli státu v organizaci vzdělávání. Vše bylo propracováno do nejmenších detailů. Povinná školní docházka pro všechny děti bez rozdílu původu byla stanovena od šesti do dvanácti let, školství se dělilo do tří stupňů. První stupeň tvořila škola venkovská triviální, kde se vyučovalo tzv. triviu (psaní, čtení, počítání) a katechismu, dle znalostí učitele mohl být přidán praktický návod k dobrým mravům a hospodářství. Tyto školy měly být zavedeny všude tam, kde stála fara anebo filiální kostel, stávající budovy měly být opravovány. Vyučování mělo primárně probíhat v němčině, České země si však vymohly vyučování v mateřském jazyce.⁸

Vyšší stupeň vzdělání znamenala městská škola hlavní, třetí tzv. škola normální, tedy vzorová. Tyto normální školy byly podobné školám hlavním a měly být přípravkou pro gymnázium. Vyučovala se zde latina, základy hospodářství a zemědělství, přírodovědné předměty i směrnice pro zpracovávání písemností. Ústav měl být průpravou pro budoucí kvalitní učitele, hospodáře i úředníky, učilo se zde pouze podle schválených učebnic a nově zavedených pedagogických metod.⁹

Na plnění těchto postupů dohlížela česká školní komise vedená univerzitním profesorem Karlem Seibtem a biskupem Ferdinandem Kindermannem. Pro jednotlivé obce byli stanoveni místní dohlížitelé, pro kraje školští komisaři, kteří podávali zprávy zemskému úřadu.

Pro tento účel byla generálním ředitelem rakouských školských záležitostí Johannem Ignácem Felbingerem, opatem zaháňským a hlavním autorem *Všeobecného školního řádu*,

5 Tamtéž, s. 11.

6 J. BERKOVEC, *Slavný ouřad učitelský*, s. 75.

7 J. TROJAN, *Kantoři na Moravě a ve Slezsku*, s. 11.

8 Tamtéž, s. 11.

9 Tamtéž.

vydána ještě *Knihla methodní pro učitele škol v c.k. zemích*. Pokyny se týkaly především škol hlavních a normálních, okrajově i venkovských.¹⁰ Už v roce 1798 byl však tento postup změněn a školství se opět více dostalo pod dozor církve. Poté jednotlivé školy vizitoval místní duchovní správce, nad celým okresem bděl děkan, který každoročně prováděl vizitace kostela a školy.¹¹ V delších periodách přijížděl biskup či jeho zástupce, což se dělo většinou na jaře. Na tento sváteční den se celá obec připravovala několik týdnů, biskup byl vítán slavobránou, zvoněním a troubením, děti byly nastoupené ve špalíru. Hodnostář si napřed prohlédl kostel, kde vedl bohoslužbu, poté zkoušel děti z náboženství a trivie ve škole, a nakonec byl pohoštěn na faře. Z těchto návštěv se zachovaly četné vizitační zprávy, kárající nedostatky a navrhuující nutná zlepšení.¹²

Dalším klíčovým faktorem se přirozeně stalo vzdělávání učitelů vyučujících dle nových postupů. Již rok po vydání *Školního řádu* vznikly tzv. *preparandy*, tedy zárodky učitelských ústavů. Šlo především o praktický kurz, který následoval po absolvování školy hlavní. Po třech měsících kurzu se mladý adept mohl stát učitelovým pomocníkem, za šest měsíců si vyzkoušel samotné vyučování. K praktickému kurzu ještě náleželo teoretické školení obsahující metodiku vyučování trivie a katechismu, občanské a morální výchovy. Pro školy hlavní se ještě přidávaly dějiny, zeměpis, přírodopis, mechanika a kreslení.¹³ U těchto učitelů byla speciálně ceněna znalost cizích jazyků (latiny a němčiny), literární vzdělání a praktické hudební dovednosti, u zdatnějších znalost generál basu¹⁴ a kontrapunktu.¹⁵ Jako ideální vlastnosti učitele byly jmenovány nábožnost, láska k dětem, optimismus, trpělivost, skromnost a pilnost.¹⁶ Po roční přípravě byl adept přezkoušen vikářem a v případě úspěchu se stal samostatným učitelem s atestací. Pro své ustanovení v konkrétním místě později ještě přijímal potvrzení zvané dekret.¹⁷

Právě jmenování učitelů probouzelo četné vášně. Tradičně měl žadatele o učitelské místo přezkoušet místní farář (šlo o tzv. *examen*), přičemž zjišťoval, jak adept vyučuje děti a zda sám dobře hraje na varhany. Je zajímavé, že i když hudba nebyla v předmětech vyučovaných na triviálních školách výslovně zmiňována, stále patřila mezi jeden z hlavních předmětů

10 J. BERKOVEC, *Slavný ouřad učitelský*, s. 19.

11 J. TROJAN, *Kantoři na Moravě a ve Slezsku*, s. 12.

12 Tamtéž, s. 40.

13 J. BERKOVEC, *Slavný ouřad učitelský*, s. 76.

14 Jako generální (číslovaný) bas se označuje basový hlas barokních vícehlasých skladeb, nad notami nebo pod nimi doplněný číslicemi, které náleží jednotlivým intervalům. Pomocí čísel a dalších značek jsou vyjádřeny akordické útvary – harmonie. Tématem generálbasu se zabývalo mnoho příruček, nicméně realizace basového partu vždy záležela na znalostech a hudebních schopnostech hráče či dirigenta.

15 Kontrapunkt (neboli „protihlas“) je základní skladební technika vícehlasých skladeb, kterou jsou dle určitých pravidel vedeny jednotlivé hlasy.

16 J. BERKOVEC, *Slavný ouřad učitelský*, s. 28.

17 J. TROJAN, *Kantoři na Moravě a ve Slezsku*, s. 12.

a žadatelé o funkci učitele byli vybíráni především s ohledem na své muzikantské umění. Pokud byl farář spokojen, proběhla ještě prezentace před vrchností a dalšími reprezentanty obce. Když uchazeč v obou kolech obstál, byl se souhlasem faráře ustanoven obcí za učitele.¹⁸ Patentem z roku 1750 však bylo nově stanoveno, že učitele přijímá vrchnost, přezkazuje farář a poté i ustanovuje, v případě sporu s vrchností rozhoduje biskupská konzistoř. Koncem 18. století se za rozhodující považují dekrety potvrzené guberniem, a to nejspíše proto, aby se zamezilo libovůli místních duchovních a šlechty.¹⁹

Za panování Josefa II. byl znovu posílen důraz na výuku němčiny, se zakládáním nových far rostl i počet škol. Jakmile obec čítala okolo stovky dětí, měla v ní být zřízena škola.²⁰ Školské reformy myslely i na regulaci platu učitelů, jehož výše se nelišila ve městě a na venkově, učitel každý rok obdržel 60–70 zlatých. Na kantorově platu se měli v pravidelných intervalech podílet především rodiče (příspěvkem zvaným *sobotales*, který v roce 1807 činil dva krejčary za dítě).²¹ Kantor přijímal i další pravidelné i nahodilé příspěvky, ať už ve formě peněžní či naturální, v době svátku býval také pozván na oběd na faru. Dále se na vydržování kantora podílela obec i fara, na dlouhodobé financování kostelní hudby byly někdy zakládány speciální fundace.²² Právě kostelní služba představovala důležitý aspekt kantorova poslání, vyjádřené už starým rčením „kostel je paní, škola služka“. Provázanost školy a kostela vykristalizovala po Bílé hoře, kdy byl učitel odkázán na faru od svého přijetí po pedagogické hodnocení až do stanovení výše příjmu. Toto spojení trvalo přes 200 let až do roku 1863, kdy byla kúrová a kostelní služba oddělena od školy.²³ Do té doby byl venkovský učitel naroveň kostelníkům a dalším služebníkům chrámu, přičemž musel kromě učení obstarat i kostelničení, ministrování, zvonění, modlení, vést kůr, kde hrály a zpívaly školní děti, hrát na varhany a zajišťovat hudební repertoár pro různé příležitosti.²⁴ Pro každou slavnostnější liturgii měla být uvedena odpovídající nová kompozice, přičemž kantoři se starali o podobu hudebního doprovodu od vyhledání vhodné skladby, opsání jednotlivých partů přes nácvik se žáky až k následnému řízení provedení v kostele, přičemž mnohdy ještě zastávali funkci varhaníka. Aby učitelé uspokojili poptávku po stále nových duchovních kompozicích, vytvářeli si obsáhlé hudební sbírky, přičemž jednotlivé hudebniny si mezi sebou často půjčovali a opisovali. V omezené míře se učitelé věnovali tvorbě či opisování světské hudby, a to především ve formě zpěvoher, drobných kantát, pochodů, intrád a taneční hudby, které mohly být použity při různých obecních

18 Tamtéž, s. 47.

19 Tamtéž, s. 53.

20 Tamtéž, s. 13.

21 Tamtéž, s. 108.

22 J. BERKOVEC, *Slavný ouřad učitelský*, s. 24; J. TROJAN, *Kantoři na Moravě a ve Slezsku*, s. 117.

23 J. TROJAN, *Kantoři na Moravě a ve Slezsku*, s. 39.

24 Tamtéž, s. 13.

slavnostech.²⁵ Kantor si nemusel potřebné kompozice sám skládat, stačilo, když si opisoval díla zdatnějších kolegů, které pak mohly být školními dětmi nastudovány pro konkrétní potřeby kostelního provozu.²⁶ Přesto přináší ročenka *Jahrbuch der Tonkunst von Wien und Prag* z roku 1796 zprávu, že v Čechách bylo zvykem a učitelovou povinností každoročně složit jednu novou mši. Kdo to nedokázal, byl prý považován za břídila.²⁷

Škola v klášteře Zlatá Koruna

Zlatokorunská škola vděčí za svou existenci opatu Bohumíru Bylanskému, který ji založil roku 1772 podle nové metody normální školy, kterou poznal krátce předtím ve Vídni.²⁸ Samotná vídeňská škola byla založena teprve o rok dříve než zlatokorunská, jihočeský ústav tedy patří k prvním školám tohoto druhu a byl zakládán souběžně s první českou novou školou v Brně. Snad pokrokového opata ovlivnila i horlivá činnost již zmíněného Ferdinanda Kindermanna, jež založil podobnou školu v nedaleké Kaplici. S její činností slavil velké úspěchy, a proto vydal příručku *Farní škola v Kaplicích*, která vzbudila v odborných kruzích velký ohlas.²⁹

Škola byla určena pro děti klášterních poddaných, a to jak dívkám, tak chlapcům. Rodiče nemuseli na docházku svých dětí vůbec přispívat, výuka byla kompletně financována opatem. Je pozoruhodné, že opat tak učinil ještě dva roky před zavedením povinné školní docházky. Zlatokorunská škola se řadila mezi školy triviální, navíc ale přidávala některé odborné předměty, jakými jsou historie, základy domácích prací a zemědělství. Velmi zajímavým prvkem jsou známé obrazy zlatokorunské školy, jež byly pro názornou výuku namalovány místním konvršem Tadeášem Schmüggerem.³⁰ Objevují se zde hlavní osobnosti českých dějin, pojmy z katechismu i vyobrazení jednotlivých řemesel. Z hudebních autorit zde lze najít skladatele Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdruzic, Františka Tůmu a Floriana Leopolda Gassmanna. Jeden z obrazů také znázorňuje skupinu hudebních nástrojů podle Komenského *Orbis pictus*; přitom však zobrazuje instrumentář poloviny 18. století. Opat Bylanský pro potřeby dětí také nakoupil sbírky minerálů, rostlin a zvířat i rozličné fyzikální a matematické přístroje. Nechyběly různé hudební nástroje a soudobá hudební díla. Škola měla dosti vysokou úroveň – během roku 1785 ji třikrát veřejně chválil právě sám Ferdinand Kindermann, který dohlížel na nižší školství. Po prvních deset let

25 J. BERKOVEC, *Slavný ouřad učitelský*, s. 121–130.

26 Tamtéž, s. 32.

27 Tamtéž, s. 128.

28 Jarmila HANSOVÁ, *Škola ve Zlaté Koruně (1772–1786)*, Jihočeský sborník historický 71, 2002, s. 44.

29 J. TROJAN, *Kantoři na Moravě a ve Slezsku*, s. 13.

30 O těchto obrazech podrobně v Šárka BELŠÍKOVÁ – Martin GAŽI – Jarmila HANSOVÁ, *Opat Bylanský a obrazy zlatokorunské školy. Osvícenství zdola v okrsku světa*, České Budějovice 2013.

existence školy zde působil pouze jeden učitel, konvrš Mathias Prosil, jenž se věnoval především výuce industriálních předmětů a zemědělství. To se odbývalo v klášterních zahradách, kde byly vysazeny i exotické rostliny.³¹ S ručními pracemi a s pěstováním bource morušového děti seznamovala dcera klášterního pivovarníka Marie Konvičková. Až v roce 1782 přišel druhý učitel, kterým se stal řádně vzdělaný Antonín Borový. Tato významná osobnost zlatokorunských dějin je vzorným příkladem učitele nového typu. Hned tři roky po učitelově nástupu však došlo k velkému přerodu místní školy – v roce 1785 byl zrušen zdejší cisterciácký konvent a opat Bohumír Bylanský musel své milované místo opustit. Škola se musela z klášterních budov vystěhovat, protože ty se staly prostorem pro průmyslové provozy, byty dělníků a apartmán pana továrníka. Po zrušení kláštera se škola přestěhovala na novou faru u brány a poté v roce 1788 přesídlila do vedlejší budovy, kde dříve bydlel lazebník. Od té doby škola spadala pod zdejší nově zřízenou farnost, jejím patronem se stal Jan ze Schwarzenbergu, který začal s výběrem školního od rodičů.

Učitel Antonín Borový

Antonín Borový se narodil 11. června 1755 v Sedlici u Blatné. Není jasné, kde absolvoval triviální a hlavní školu, sám o sobě píše, že studoval šest let na jezuitském gymnáziu v Českém Krumlově a nakonec sedm let logiku a práva na univerzitě v Pasově.³² Svá studia završil atestem na hlavních školách v Českém Krumlově a Linci.³³ Právě vysoká úroveň vzdělání, zcela přesahující dobové požadavky na roční kurz preparandy, nejspíše Borového předurčila k výjimečné učitelské praxi. Vždyť v té době ještě na venkově často učili vojenští vysloužilci bez jakékoli zkoušky, kteří sami uměli pouze ztěžka číst, psát, počítat a hrát na nějaký hudební nástroj. Hudební umění ovládal i Borový, stále se v něm systematicky rozvíjel a dále ho předával – snad i tuto zálibu ovlivnilo jeho studium ve velkém městě, kde se mohl setkat se zdatnými hudebníky a sledovat vybraný repertoár místních chrámových kůrů.

Borový přijel do Zlaté Koruny 20. dubna 1782, tedy ještě za existence kláštera. Proč si vybral za své působiště právě Zlatou Korunu, místo přes 80 kilometrů vzdálené od jeho rodné Sedlice, není známo. V té době zde však již několik let žil jeho rodný bratr a cisterciák Otto Borový. Mladý učitel zůstal svému prvnímu působišti věrný po 43 let – ve zlatokorunské škole působil až do svých sedmdesáti let. Poté po něm učitelské místo

31 Š. BELŠÍKOVÁ, *Opat Bylansky a obrazy zlatokorunské školy*, s. 76.

32 SOKA ČK, fond Farní škola Zlatá Koruna, Š-52, Kronika Farní školy Zlatá Koruna 1805–1837, digitální snímek 6.

33 Š. BELŠÍKOVÁ, *Opat Bylansky a obrazy zlatokorunské školy*, s. 84.

převzal František Rub z nedalekého Brloha, jehož předtím Borový několik let zaučoval a opakovaně chválil.³⁴ Borový zemřel ve Zlaté Koruně o sedm let později 29. března 1832.³⁵

O jeho mimořádné zdatnosti svědčí i zpráva anonymního korespondenta *Schönfeldových Pražských poštovních novin* z roku 1783, jenž byl přítomný veřejné pololetní zkoušce. Článek pochází z doby, kdy Borový v klášterní škole teprve začínal, přesto už si pozorovatel všimá změny, které se mladému učiteli podařilo dosáhnout. Dopisovatel školu navštívil poprvé před devíti lety, kdy ve škole vyučoval trivium v češtině pouze konvrš Prosil. Ve škole by přítomný jen malý počet žáků, protože se rodiče kvůli velkému kázeňskému drilu domnívali, že děti mají být připravovány k vojenské službě a báli se je proto do školy pouštět. Při novém pozorování naopak byla škola tak přeplněna, že opat musel uvolnit další dvě místnosti, jež byly vybavené nevidanými názornými obrazy a sbírkou přírodnin. Děti byly vzdělávány nejen v triviu, ale i v literatuře, historii, přírodopisu a hudbě. Jejich znalosti a prospěch byly velmi uspokojivé. Kantor přitom obstarával veškerou výuku šedesáti dětí sám, a proto byla výjimečně chválena i jeho velká píle.³⁶

Kromě bohaté pedagogické činnosti si Borový našel čas i na literární tvorbu – pro pobavení a poučení čtenářů vydal drobné příběhy a historky z dávné i nedávné minulosti, které si vypisoval z knih a novin, a připojoval k nim mravní ponaučení. Vyšly mu tři české knížky: roku 1792 *Zrcadlo pošetilosti*, jež vydal u svého přítele, vydavatele českých Poštovních novin Václava Matěje Krameria. Roku 1794 publikoval tamtéž *Zrcadlo příkladův k naučení* a za další dva roky *Žert a pravda*.³⁷ Tím se Borový přidal k prvním pisatelům česky psaných knih. Ačkoli bychom tuto vlasteneckou tendenci u učitelů předpokládali, byl zlatokorunský kantor velkou výjimkou – během celého národního obrození bylo mezi moravskými aktivními buditeli jen deset procent učitelů.³⁸

O Borového soukromém životě prameny víceméně mlčí. Z matrik víme, že v roce 1783 se oženil s místní učitelkou ručních prací Anežkou, dcerou zlatokorunského opatského kuchaře. Manželům se o rok později narodil syn Anton, jenž ale ve svých pěti letech zemřel. Dospělého věku se dožila dcera Kateřina, narozená shodou okolností v den zrušení kláštera, tj. 10. listopadu 1785.³⁹ Dívka chodila do školy od srpna 1790 a podle otcových záznamů se ve škole chovala mravně a naučila se číst a psát německy a česky, dobře znala náboženství, počty, celý velký katechismus, uměla zpívat a hrát na housle a varhany.⁴⁰

34 SOKA ČK, fond Farní škola Zlatá Koruna, Š-52, Kronika Farní školy Zlatá Koruna 1805–1837, digitální snímek 30.

35 Tamtéž, digitální snímek 75.

36 J. BERKOVEC, *Slavný ouřad učitelský*, s. 53.

37 Ukázky Borového povídek lze najít v J. BERKOVĚC, *Slavný ouřad učitelský*, s. 54–57.

38 J. TROJAN, *Kantoři na Moravě a ve Slezsku*, s. 38.

39 Š. BELŠÍKOVÁ, *Opat Bylanský a obrazy zlatokorunské školy*, s. 77.

40 SOKA Český Krumlov, Š-52, kronika A. Borového, digitální snímek 8.

Jelikož ovšem zemřela roku 1847 bezdětná, zlatokorunský rod Borových její smrtí končí.⁴¹ Jediným dalším blíže známým členem Borového rodiny je již zmiňovaný učitelův starší bratr, cisterciácký mnich Otto Borový. Ten se narodil v Sedlici roku 1753 a věčné sliby (profesi) složil roku 1778 ve Zlaté Koruně. O hudebním nadání v celé rodině Borových svědčí skutečnost, že Otto v klášteře vykonával funkci ředitele figurálního kůru v kostele Nanebevzetí Panny Marie, vrátného, kazatele a českého katechety.⁴² Za fungování kláštera byly oba zlatokorunské kůry pod vedením bratrů Borových: Antonín zajišťoval hudební provoz na kůru tzv. laického kostela svaté Markéty, jeho bratr Otto v klášterním chrámu Nanebevzetí Panny Marie. Po zrušení kláštera Antonín vedl kůr v kostele Nanebevzetí, který se stal chrámem farním, laický kostel svaté Markéty byl zrušen. Otto pak působil jako světský kněz na různých místech, naposledy ve Zlaté Koruně, kde 10. června 1818 zemřel jako poslední řeholník bývalého kláštera.⁴³

Školní kronika Antonína Borového

Podobně jako jeho slavný současník Jakub Jan Ryba⁴⁴ si i Antonín Borový si začal psát německou třídní knihu hned po svém nástupu do funkce v roce 1782.⁴⁵ V knize zachycoval postřehy k výuce základních předmětů, jako bylo čtení, psaní, počítání, katechismus a hudba. Právě z hudebního hlediska jsou cenné jeho poznámky o hudebních pokrocích jednotlivých žáků, a to ve zpěvu, hře na housle, příčnou flétnu a lesní roh. Zděděné muzikální nadání evidentně projevovala Borového dcera Kateřina a také František Petran, syn kantora z Ratibořských Hor u Tábora, který ovládal příčnou flétnu, fagot, violu, lesní roh a varhany. Borového žákem byl také proslulý muzikant a skladatel několika pastorel a duchovních písní František Hůlka (1780–1860).⁴⁶ Z těchto zápisů vyplývá, Borový dokázal vychovat velmi schopné muzikanty.⁴⁷

41 Státní oblastní archiv v Třeboni, Sběrka matrik Jihočeského kraje, farnost Zlatá Koruna, kniha č. 8, matrika zemřelých (1787–1872), fol. 39.

42 Š. BELŠÍKOVÁ, *Opat Bylansky a obrazy zlatokorunské školy*, s. 84.

43 SOKA Český Krumlov, Š-52, kronika A. Borového, digisnímek 6.

44 J. BERKOVEC, *Slavný ouřad učitelův*, s. 80.

45 SOKA Český Krumlov, Š-52, kronika A. Borového. Kronika nese název: *Beschreibungsbuch der schulfähigen Kindern, und auch aller übrigen, wie auch die Schulaufnahme derselben (...) alphabetisch behandelt. Goldenkron den 26. Apr. 1782.*

46 M. KRÁLOVÁ, *Antonín Borový a jeho hudební činnost*, s. 18.

47 Dle dobových zpráv měli kantoři rozhodující vliv na rozvoj hudebního umění na venkově. Například varhaník Anton Plachý z Dubu na Moravě prý vyškolil tisíce muzikantů, Michael Blažek z Hustopečí vychoval žáky, kteří nastoupili na prestižní místa fundatistů v Brně, Mikulově a Vídni. Více J. TROJAN, *Kantoři na Moravě a ve Slezsku*, s. 34.

Třídni knihu ještě rozšířil po roce 1798, kdy si začal připisovat české kronikářské záznamy; tyto zápisky nakonec tvoří většinu dochované knihy. Kniha je rozdělena do tří oddílů, druhý začíná rokem 1811,⁴⁸ poslední se jmenuje *další pokračování věcí pamětních*.⁴⁹ Borový vysvětluje toto dělení tím, že se extrémně zdrazil papír, jenž už si nemohl dovolit kupovat, a proto musel se záznamy načas přestat. Zápisy, aneb *rozličné věci, které se školy y Chrámu Páně zlatokorunskýho tejkají*, se učitel snažil členit po letech, někdy však přidával různé pozdější vpisky, přeskakoval či vzpomínal na dobu klášterní. Borový si zde stěžuje na drahotu, přidává pamětihodné historiky z okolí i zprávy o soudobých politických událostech, doplňuje poznámky o neobvyklém počasí či přírodních úkazech. Zápisky v kronice, jež pojednávají o hudebních událostech, se dají rozdělit do třech kategorií. Na začátku knihy nalézáme velmi podrobný popis průběhu liturgického roku ve Zlaté Koruně i s jeho hudebním doprovodem. K významným svátkům se Borový vrací i v jiných oddílech kroniky, kde popisuje jejich neobvykle slavnostní průběh ve vybraných letech, přičemž ve všech případech speciálně zdůrazňuje svoji úlohu na slavnostech. Učitel dále zmiňuje významné návštěvy, které do Zlaté Koruny zavítaly a byly též hudbou vítány. Nakonec se věnuje ohlasu napoleonských válečných událostí a místním oslavám rakouského vítězství. V krátkosti také podává svědectví o nákupu a opravě hudebních nástrojů či prodeji hudebnin.

Liturgický rok

V souladu s dobovými zvyklostmi byl kantor zodpovědný i za dění na kostelním kůru a obstarával i mnoho dalších chrámových služeb. Učitel tak byl jedním z nejbližších spolupracovníků faráře, čehož si Borový náležitě hleděl. V kronice také často zmiňuje výši finanční či naturální odměny, kterou obdržel za své služby. Její velikost nejprve závisela na rozhodnutí opata, který si Borového cenil nejvíce ze všech klášterních zaměstnanců. Učitel dostával měsíčně 50 zlatých, stravu co jeden kněz, po pintě piva na oběd i večeři a chleba za dva krejcarý.⁵⁰ Po zrušení kláštera a zavedení školního kantor dostával plat od schwarzenberských patronů, což ročně vyšlo na 177 zlatých a 45 krejcarů, roku 1804 mu kníže přidal dalších patnáct zlatých. K tomu od roku 1806 dostával ještě strych žita, osm sáhů dřeva pro sebe a čtyři pro školu. Aby se kantorův plat dorovnal, rodiče pravidelně přispívali poplatek „sobotales“ a vždy před koncem roku přidali za každou ves jeden sáh dřeva nebo strych žita.⁵¹ Žáci vzdálenější platili jednou měsíčně, někteří peníze nahrazovali obilím.⁵²

48 SOKA Český Krumlov, Š-52, kronika A. Borového, digisnímek 65.

49 Tamtéž, digisnímek 80.

50 Tamtéž, digisnímek 6.

51 Tamtéž, digisnímek 5.

52 Tamtéž, digisnímek 28.

Popis liturgického roku začíná první nedělí adventní roku 1798 těmito slovy: „Skrz celý Adwent w Neděly a we Swátek gsau rorate,⁵³ w 6 dá zwonjk vždy znamenj, 24 swjček dal pan farář na kúr. Gak se zazvwonj na mssy, furd po kadency spívá se *Ecce Deus veniet*, 3 krát, po něm se přestane, a kněz má oracy etc, pak se začne spjvaná mše, pjsně spjvavj adventnj, po gednom weršj gen, každý den giná pjsěň. Po mssy se modlil pan farář 8 Otčenáš a Zdravas, po těch byla Svatý S. S. Rorate byli vždy zpívané, nechť byli placené nebo ne. Roku 1804 byli rorate w Neděli y we Svátek.“⁵⁴

Na Štědrý den se v půl dvanácté v noci začalo zvonit, v půlnoci byla zpívaná mše. Liturgie následujícího Božího hodou se začala ranní mší v sedm hodin, v půl desáté se začalo zvonit na kázání, následovala ofěra,⁵⁵ jež byla doprovázena gregoriánským chorálem anebo figurální hudbou.⁵⁶ Část z této sbírky poté připadla učitelovi, avšak ne vždy. Vše záleželo na rozhodnutí konkrétního kněze, který někdy učitele odměnil třemi holbami piva, jindy dokonce nijak. Odpoledne bylo vyplněno slavnostními nešporami. Stejný průběh měl i první novoroční den. Borový dostával vždy na konci roku jeden zlatý a dvanáct krejcarů z fundace *millesovské*, osm zlatých za zvonění Anděl Páně ráno, v poledne a večer a jeden zlatý za každodenní rozsvěcení a zhášení svíček na oltáři. Den před Třemi Králi se v kostele nebo v hospodářském dvoře uvnitř kláštera světila voda, učitel vždy při této příležitosti nakoupil kadidlo a křídly, které poté prodával místním věřícím. Dobu vánoční uzavíral svátek Očišťování Panny Marie lidově zvaný Hromnice, jenž se ve Zlaté Koruně slavil procesím se svíčkami s následnou mší. Při rozdávání svíček se zpíval hymnus *Lumen Christi*,⁵⁷ při samotném procesí mariánská píseň *Pod Tvůj plášť se utíkáme*.⁵⁸

Postní doba začínala udílením popelce při ranní mši na Popeleční středu. Popel se pro tento obřad žehnal přede mší za přítomnosti učitele, poté se již kantor musel věnovat výuce a dalších obřadů se neúčastnil. K postní době také patřila pobožnost křížové cesty, jejíž výroba byla ve Zlaté Koruně zaplácena dobrodinci. Stavbu křížové cesty inicioval v roce 1811 místní farář, jenž požádal učitele o sehnání financí. Borový se smluvil s rychtářem sousedního Rájova, jenž našel dvacet podporovatelů. Sám Borový obešel mnoho vsí, aby potřebné peníze sehnal, což se také podařilo. Čtrnáct obrazů křížové cesty namaloval

53 Jedná se o ranní mariánskou adventní mši, v českém prostředí se zvláštními starobylými zpěvy.

54 SOKA Český Krumlov, Š-52, kronika A. Borového, digisnímek 27.

55 Ofěra se v kostele provádí tak, že jednotliví věřící se při obětování ve mši sv. nebo pobožnosti, např. po křížové cestě o pouti, odeberou v průvodu za oltář, kde je umístěna pokladnička na peněžní dary či svíce na oltář. Také se jim zpravidla dávají uctívat políbením ostatky, nebo mariánská socha, či obraz daného poutního místa.

56 Termínem figurální hudba se označuje duchovní skladba s doprovodem nástrojů pocházející většinou z období baroka a klasicismu.

57 Veršovaná responsoriální modlitba zpívaná při svěcení ohně na vigilii Vzkříšení na Bílou sobotu, zde netradičně užita na Hromnice.

58 SOKA Český Krumlov, Š-52, kronika A. Borového, digisnímek 28.

krumlovský malíř Johann Kandler za 125 zlatých, přičemž navíc mu bylo ještě přidáno dvacet žejdlíků lněného oleje, každý po jednom zlatém. Dřevo opracoval zdejší truhlář za 56 zlatých, hřeby a skoby dodal zdejší kovář za třináct zlatých, plátno koštovalo dalších 32 zlatých a 30 krejcarů. Nová křížová cesta byla posvěcena první postní pátek stejného roku, poté se věřící hned křížovou cestu poprvé modlili. Z vybraných peněz se ještě mohla uhradit zpívaná mše a zpívaná křížová cesta s doprovodem varhan, která se za celý půst konala celkem devětkrát. Na Zelený čtvrtek ji učitel vedl po večerní bohoslužbě, na Velký pátek celkem třikrát, na Bílou sobotu v pět hodin večer před Vzkříšením. Tato oblíbená pobožnost neustala ani v době velikonoční – na Boží Hod ji Borový vedl v poledne mezi zpívanou mší a následným procesím. V dalších měsících byla zpívaná křížová cesta držena maximálně třikrát za měsíc, až osmého září se přestala zpívat úplně. Věřící se ji však sami v kostele modlili každý večer, přičemž Borový pro tento účel složil malou Křížovou cestu.⁵⁹ V následujících letech byla pobožnost slavena ve dvě hodiny každou neděli, pátek a každý svátek, pokud nebylo požehnání. Na Velký pátek byla sloužena za všechny dobrodince vždy po bohoslužbě.⁶⁰ Z postních dnů Borový jmenuje ještě Květnou neděli, kdy místní farář po ránu pohostil okolo 15 starších muzikantů teplým pivem; chleba, máslo, mléko a med na snídani donesl učitel. Tento zvyk ustal po roce 1800, kdy se vybrané suroviny velmi zdražily.⁶¹

Je překvapivé, že pro křesťany významné době velikonoční kantor nevěnuje žádnou pozornost, krátce zmiňuje pouze velkolepou slavnost Božího Těla, při které sám nachystal přenosný oltář s vlastními obrazy u kaple sv. Jana Nepomuckého při klášterním hospodářském dvoře. Od roku 1801 se tohoto obyčeje ujmul zlatokorunský farář.⁶² Neobvykle velká oslava se konala roku 1816, kdy se sešlo 20 párů chlapců a 25 párů děvčat, jež měly na hlavě ozdobné hřebeny a věnce. První a nejkrásnější oltář zhotovil u svého obydlí „pan fabrikant“,⁶³ ač byl vyznání luterského. Druhý stál u panské sýpky na návsi, třetí od druhého továrníka se skvěl na klášterním nádvoří, čtvrtý u kapličky sv. Jana Nepomuckého u panského dvora. Průvod trval tři hodiny a byl zakončena v kostele slavným *Te Deum*.⁶⁴ Z významných dnů je ještě popsána ranní mše v sedm hodin a následné procesí do polí na svátek sv. Marka (25. dubna), stejné procesí se konalo i v křížové dny, kdy se

59 Tato kompozice se nejspíše nedochovala.

60 SOKA Český Krumlov, Š-52, kronika A. Borového, digisnímek 79, 82.

61 Tamtéž, digisnímek 29.

62 Tamtéž.

63 Fabrika se nazýval zrušený kostel sv. Markéty, ve kterém se střídaly různé průmyslové provozy. Další továrny se nacházely po celém klášteře, v opatství měl být majitel provozů.

64 SOKA Český Krumlov, Š-52, kronika A. Borového, digisnímek 69.

prosilo za dobrou úrodu.⁶⁵ Jaro také nabízelo vhodnou příležitost k poutím a procesím, které od roku 1811 směřovaly o slavnosti Nejsvětější Trojice na Dobrou Vodu u Nových Hradů. Pro tuto příležitost si tiskařští tovaryši nechali vyrobit korouhvičku modré barvy za 178 zlatých, na kterou se skládali celý rok. Další putování se také odehrávalo na svatého Petra a Pavla (29. června), kdy zlatokorunští mířili do nedalekého mariánského poutního místa Kájov. Poutníci byli svoláváni velkým zvonem už v pět ráno, poté hned následovala ořera, o půl hodiny později se vyšlo, přičemž do Kájova se dorazilo v devět hodin. Procesí bylo vyprovázáno farářem s 12 ministranty a muzikanty s bubny a troubami na okraj vsi k bývalému kostelu svaté Markéty, v případě svatotrojiční pouti k mostu přes Vltavu. Během cesty se zpíval vždy jeden verš s následnou písní za doprovodu dechových nástrojů, konkrétně dvou klarinetů, dvou lesních rohů, fagotu a malého bubnu. V šest hodin večer bylo procesí ve Zlaté Koruně vítáno stejným způsobem jako ráno a zakončeno v kostele ořerou a požehnáním. V roce 1811 se kájovské pouti účastnilo přes 400 lidí, kteří prosili za dobrou úrodu po hrozném krupobití.⁶⁶

Veliká slavnost byla vystrojena na svátek sv. Jana Nepomuckého (16. května). Ta začínala již v sedm hodin v předvečer svátku zpívanými litaniami za doprovodu trub a bubnu. Stejně byly litanie a mariánský hymnus *Salve regina* zpívány na den slavnosti i každý den svatojánského oktávu, poslední den opět s bubny a troubami.⁶⁷ Speciální pozornost byla věnována stoletému výročí kanonizace sv. Jana Nepomuckého, které se konalo 8. června 1829. Ten den byla sloužena zpívaná mše, poté se šlo ke kapli sv. Jana Nepomuckého ve tři hodiny procesím, jež trvalo skoro dvě hodiny. Přitom neslo šest mládenců jeden loket⁶⁸ dlouhou sochu sv. Jana na nosítkách, před nimi šlo deset panen s věnci na hlavě, muzikanti s bubny a troubami a okolo nich dalších osm panen s pochodněmi. U kaple se zpívaly svatojánské litanie a píseň *Svatý Jene, věrný křestane*, farář zpíval tenor, učitelský pomocník František Rub bas. Nakonec byly líbány světcovy ostatky, pak se věřící odebrali zpět do kostela, kde se zpívala mariánská antifona *Regina coeli*. Tato slavnost se držela po celý oktáv a o rok později se 16. května opakovala.⁶⁹

Zvláštní zlatokorunský svátek Čtrnácti svatých pomocníků souvisel s místním stejnojmenným bratrstvem zřízeným u zdejšího bývalého kostela svaté Markéty.⁷⁰ Tento kult

65 Křížové dny se v římskokatolické církvi nazývají postní dny středa, pátek a sobota, které se v církevním roce opakují čtyřikrát, a to v týdnu po třetí neděli adventní, po první neděli postní, ve svatodušním a po svátku Povýšení svatého Kříže. SOkA Český Krumlov, Š-52, kronika A. Borového, digisnímek 29.

66 Tamtéž, digisnímek 65.

67 Tamtéž, digisnímek 29.

68 Loket je asi 60 cm.

69 SOkA Český Krumlov, Š-52, kronika A. Borového, digisnímek 81.

70 Bratrstvo bylo založeno roku 1734, zrušeno roku 1771. Konfraternita byla rozdělena do dvou částí po 14 x 14 členech.

byl živý i po zrušení bratrstva, a to i zásluhou Antonína Borového, který byl velkým citemlem těchto světců. Díky padesáti zlatým, věnovaných zdejšími faráři a dalšími dobrodinci, byly místním malířem Vavřincem Jeníčkem nově vymalovány dva obrazy na oltáři Čtrnácti svatých pomocníků,⁷¹ poté byl celý oltář opraven. V den svěcení oltáře 20. října 1822 se šlo procesím po vsi jako o Božím Těle, při kterém ministrant nesl sochu Čtrnácti svatých pomocníků.⁷² Osmého června následujícího roku, tj. třetí neděli po Letnicích, se konala první pouť k těmto světcům. Ta začala ranní mší svatou v půl osmé, v půl desáté navázalo kázání, po něm byla sloužena slavná mše s bubny a troubami. Na slavnosti bylo přítomno velké množství lidu.⁷³

Hlavní pouť se ve Zlaté Koruně slavila na svátek Nanebevzetí Panny Marie (15. srpna). První ranní mše začínala v sedm hodin, na ní navázala druhá „s muzikou“ v devět. Další zpívané mši předcházelo kázání v deset hodin. V některých letech se ještě přidávaly odpolední loretánské litanie, někdy doprovázené hudbou.⁷⁴ Borový speciálně zmiňuje pouť v roce 1808, kdy místní kostel navštívil infulovaný budějovický kanovník, jemuž asistovalo 5 kněží ze širokého okolí. První mše se konala opět v sedm, poté následovalo ještě šest mší, přičemž poslední zpívaná byla sloužena v jedenáct. Mezi druhou a třetí mší bylo proneseno německé kázání, před zpívanou mší české – tento fakt dobře dokládá dvojjazyčnost českokrumlovského regionu. Den po slavnosti bylo slouženo dalších pět mší. Borový nakonec poznamenává, že taková slavnost ve vsi nebyla konána od dob kláštera – zrušením opatství tedy prestiž vesnice znatelně poklesla.⁷⁵ V roce 1814 hráli spolu s Borovým na zlatokorunském kůru i učitelé s manželkami z blízkého okolí (Doudleb, Kamenného Újezdu, Lhenic, Křemže, Černice), což opět podnítilo velkou slávu s nepamatovaným počtem věřících.⁷⁶ Takto velkolepá pouť se konala nejspíše i proto, že tímto rokem skončily napoleonské války. Borový po mši hostil kantory u sebe doma, přičemž zdůrazňuje, že vše nachystal ke slávě Boží a Panny Marie. Podobně jednal i o tři roky později, kdy jako obvykle ozdobil hlavní oltář květinami a zkrášlil lampy v kostele. Pouť opět provázela mohutná hudba v obsazení tři soprány, alt, tenor, bas, klarinety, příčné flétny, dvě klaríny,⁷⁷ dva lesní rohy, čtyři housle, jedna viola, fagot, principál,⁷⁸ violone,⁷⁹ varhany a bubny, přičemž učitel zvládl sestavit tak velký ansámbl téměř výlučně z domácích muzikantů. Borový

71 Tento oltář dosud stojí v postranní lodi bývalého klášterního chrámu Nanebevzetí P. Marie, lze ale předpokládat, že dříve stál v kostele sv. Markéty.

72 SOKA Český Krumlov, Š-52, kronika A. Borového, digisnímek 29, 75.

73 Tamtéž, digisnímek 31.

74 Tamtéž, digisnímek 29.

75 Tamtéž, digisnímek 5.

76 Tamtéž, digisnímek 68.

77 Klarína je vysoko laděná trubka.

78 V tomto případě se jedná o trubku.

79 Basový smyčcový nástroj, předchůdce dnešního kontrabasu.

přítom zmiňuje, že on sám orchestr dirigoval a na varhany hrála jeho dvaatřicetiletá dcera Kateřina.⁸⁰

Poslední velký svátek představovaly Dušičky (2. listopadu). Při této slavnosti se v prvních nešporách modlilo pět žalmů „za dušičky“, vše uzavíral biblický chvalozpěv Magnificat a třikrát opakovaný zpívaný verš *Odpočinutí věčné*. Předtím a potom se zvonila hrana. Na den památky zemřelých začínala první mše opět v sedm hodin ráno, poté následovalo kázání, prosby, růženec, mariánská antifona *Salve regina* a nakonec rekviem. Po mši za zemřelé se vyšlo procesím na hřbitov, kde se modlil pětkrát Otče náš a Zdrávas a zpívalo se třikrát *Odpočinutí věčné*. Učitel připomíná, že prosby psaly děti ve škole, za roční prosbu stejně jako za zpívanou mši se tehdy platilo dva zlaté, přičemž jedna třetina připadla kantorovi.⁸¹

Liturgický rok uzavíral svátek patronky muzikantů svaté Cecílie. V ten den se sešli všichni muzikanti a zdarma připravili slavnou mši s bubny a troubami. Z příspěvků všech věřících se poté uspořádal ples, který byl obzvláště slavný v roce 1810, kdy se konal v neděli.⁸²

Mimořádnou slavnost představovalo i obnovení a vztyčení dřevěného kříže na malé kostelní báni v roce 1822. Do báně se daly dobové pamětihodnosti, obřad byl doprovázen bubny a troubami, osmdesát dětí dostalo pamětní obrázky a místní tesaři si připijeli vínem na zdraví knížete pána.⁸³

Významné návštěvy ve Zlaté Koruně

Do Zlaté Koruny pravidelně přijížděli dva typy důležitých návštěvníků, a to buď církevní hodnostáři, anebo příslušníci šlechty. Kronika dosvědčuje, že Zlatá Koruna byla již v té době oblíbeným výletním místem. Do zdejšího zrušeného kláštera tak v září 1830 zavítal kníže Hohenlohe, kterého Borový osobně provázal po místních pamětihodnostech.⁸⁴ O deset let dříve přijel kníže Schwarzenberg s rodinou do Zlaté Koruny na loďkách, aby odpočívali u splavu v tureckém stanu a hledali v mlýnském náhonu perly.⁸⁵ O pár dní později v blízkosti vsi posnídala mladá vrchnost z nedalekého schwarzenberského zámečku Červený Dvůr.⁸⁶ Patron místní farnosti Josef ze Schwarzenbergu (1769–1833) zavítal do vsi v roce 1815. Přijel prvního září kolem páté hodiny odpoledne, přičemž u fary ho zdravily ve děti ve dvojstupech s oslavnými nápisy. Kníže byl vítán bubny, troubami a pěti lesními

80 SOKA Český Krumlov, Š-52, kronika A. Borového, digisnímek 70.

81 Tamtéž, digisnímek 29–30.

82 Tamtéž, digisnímek 30.

83 5. listopadu 1822. Tamtéž, digisnímek 80.

84 Září 1830. Tamtéž, digisnímek 82.

85 31. srpna 1820. Tamtéž, digisnímek 74.

86 4. září 1820. Tamtéž, digisnímek 74.

rohy, na které hráli myslivečtí učenci. Dvě děvčátka držela na talíři pěknou kytku, třetí pěkně přivítání. Aristokrat byl prý s uvítáním velmi spokojen a když o dvě hodiny později odjížděl, byl vyprovázen stejně slavnou hudbou. Dle Borového se ale Schwarzenbergové příliš o místní obec nezajímali, jelikož ji za 30 let dosavadního vlastnictví navštívili pouze jednou.⁸⁷

Největší šlechtická slavnost se ve Zlaté Koruně odehrála v únoru 1816, kdy na 32 krásně vystrojených saních přijeli schwarzenberští úředníci.⁸⁸ Na prvních saních sedělo 14 muzikantů – knížecích gardistů,⁸⁹ jež následovali nejvýše postavení úředníci s manželkami včetně mladého hraběte Taxise či blíže nespecifikovaného kněze s papežských řádem. Celý průvod, čítající na 40 mužů, 21 žen a 58 koní, byl ve vsi vítán bubny a troubami, panstvo nejspíše přijelo na pozvání místního továrníka. V pět hodin večer se začalo v bývalém klášteře tancovat, v deset hodin se konala večeře s vybranými pokrmy. Veselice trvala do šesti hodin ráno, poté se panstvo nasnídalo a odjelo ve stejném pořádku do Krumlova. Podobná sanice se držela již o 14 dní dříve, kdy byla doprovázena tureckou hudbou⁹⁰ hranou studenty z krumlovského zámeckého institutu.⁹¹

Do historické obce přijížděli i studenti, které zdejší průmyslník podporoval. V roce 1811 do Zlaté Koruny zavítal mladý teolog Josef Horetský z Mirotic u Písku, který dle Borového velmi pěkně hrál na varhany a kytaru. Na posledně jmenovaný nástroj zahrál při mši árii při Graduale,⁹² Andante při offertoriu a místo Benedictus Adagio. Dále také pro pana továrníka i pro učitele Antonína Borového velmi pěkně nakreslil Zlatou Korunu. Za to mu oba s přispěním dobrodinců opatřili postel a peřiny do semináře.⁹³

Podobně štědrě se Borový zachoval i v případě dalšího mladého teologa, jenž měl v roce 1827 primici v místním chrámu.⁹⁴ Učitel přitom poznamenává, že šlo o první primici od dob zrušení kláštera; poslední zde měl Borového bratr Otto v březnu 1783. Novokněz

87 1. září 1815. Tamtéž, digisnímek 69.

88 20. února 1816. Tamtéž, digisnímek 69.

89 Více o zvyku šlechtických jízd na saních v Markéta KRÁLOVÁ, *Music culture of the Minorite monastery in Český Krumlov between 1726–50*. Dizertační práce, Universität Wien 2019, s. 60.

90 Jako turecká muzika se obvykle označovala kapela doplněná o velký a malý buben. Tureckou muziku ve stejné době také sestavil učitel Jan Papír z blízkého Velešína, jenž byl příznivcem nové koněšpřežky vedoucí nedaleko z Českých Budějovic do Lince. V roce 1827 tak hráli na pozdrav soupravě jedoucí s Františkem Antonínem Gerstnerem, který hudebníky vyzval, aby ho doprovázeli do Budějovic, kde je odměnil 60 zlatými. Tato situace se opakovala o několik let později, kdy byli velešínská hudebníci opět vyzváni, aby na železnici provázeli vzácné hosty. Podobným typem hudby, jež hráli krumlovští střelci, byl vítán i císař František I., když přepřahal koně na velešínské stanici Veselka. Více SOKA Český Krumlov, Š-52, kronika A. Borového, digisnímek 74 a J. BERKOVEC, *Slavný ouřad učitelův*, s. 47.

91 Jednalo se nejspíše o studenty hospodářského ústavu pro schwarzenberské úředníky, který sídlil na zámku.

92 Mohlo se jednat o árii Jana Nepomuka Maxanta, která obsahuje kytarové sólo, v Borového sbírce sign. NM-ČMH 12 E 185.

93 25. srpna 1811. SOKA Český Krumlov, Š-52, kronika A. Borového, digisnímek 65.

94 8. září 1821. Tamtéž, digisnímek 81.

Šimon Petrželka pocházel z Českých Budějovic, jeho rodiče však ze zlatokorunské samoty zvané Rohan. Jelikož byl také z velmi chudých poměrů, Borový dvakrát obešel Zlatou Korunu, aby na primici sehnal potřebný obnos peněz, což se mu nakonec podařilo. Už v předvečer slavnosti se hrála instrumentální hudba neboli „symphonie“ pod okny fary, celý obřad byl poté velmi slavný. Téměř celý zdejší kostel byl zaplněný, což nikdo ze zlatokorunských nepamatoval. Na kůru se sešlo mnoho muzikantů, hrála se mše *Es dur* skladatele Pařízka.⁹⁵ Hudba s „pískacími instrumenty“ pokračovala i při obědě, při kterém farář pohostil 23 osob. V pět hodin se konalo požehnání, poté se pokračovalo s hudbou v zahradách a pilo na zdraví všech.

Velmi významnou událostí bylo udílení bířmování prvním budějovickým biskupem Johannem Prokopem Schaffgotche (1748–1812), který při té příležitosti vykonal školní i kanonickou vizitaci. Biskup poprvé přijel v roce 1788, podruhé o dvacet let později.⁹⁶ Společně s krumlovským prelátem, vikářem a knížecím komisařem se do Zlaté Koruny vypravil z Českého Krumlova, přičemž byl u sousední vsi Srnín očekáván dvěma jezdci na koních. Ti dávali zlatokorunským znamení trubkou, nato se střídalo z hmoždířů a zvonily všechny kostelní zvony. Když se církevní hodnostář dostal do vsi, byl vítám dětmi a provázen intrádami a pochody („aufzugy“). Po příchodu do kostela byly bubny vystřídány varhanami, na které se preludovalo, dokud nepřijeli všichni muzikanti. Poté se hrálo ofertorium *Ecce sacerdos magnus*, mše dominicalis a ještě jedno ofertorium. Za tohoto doprovodu biskup četl mši, po obřadu česky půl hodiny kázal. Pak se farář vypytał 107 dětí na otázky ohledně bířmování, svátostí, víry a ctností, přičemž jedenáct nejlepších dětí dostalo knihu od biskupa. Po zkoušení bylo požehnání, při kterém se zpívalo *Svatý* bez varhan. Biskup poté vizitoval celý kostel, nakonec za zpěvu žalmu za zemřelé *De profundis* obešel vnitřek kostela s procesím. Pod kůrem se říkala speciální modlitba, po níž následovalo *Miserere*, přičemž kněžstvo recitovalo vždy jeden verš, na který odpovídal z kůru učitel. Nakonec se nechalo bířmovat přes 250 věřících. Slavnostní průvod s bubny a troubami doprovodil biskupa na faru, kde si hodnostář vše prohlédl, poobědval a ve čtyři hodiny odpoledne odjel do blízkého městečka Křemže. Zlatokorunské děti byly zkoušeny a bířmovány i v sousedních farnostech, například roku 1821 v Kamenném Újezdě. Biskup Arnošt Růžička (1761–1845) byl se znalostmi dětí velmi spokojen a veřejně vyslovil pochvalu učiteli Borovému, jež byla zaznamenána i písemně.⁹⁷

Vizitace se konaly ve Zlaté Koruně každý rok, většinou však bez účasti biskupa, jehož zastupoval kájovský vikář se svým sekretářem farářem zátoňským.⁹⁸ Když v osm hodin ráno

95 Ve sbírce zlatokorunského kantora se nalézá ofertorium *Es* od tohoto řádového autora (1748–1822) a dále mše dominicalis *C dur* a ofertorium *B dur* (sign. NM-ČMH 11 E 107, 113 a 118).

96 11. června 1788 a 11. října 1808, digisnímek 77.

97 3. srpna 1821. Tamtéž digisnímek 74.

98 9. května 1810. Tamtéž digisnímek 78.

přijeli vizitátoři do vsi, uhradilo se na zvon a vedlo se procesí se šesti ministranty, bubny a troubami od fary do kostela. V chrámu se hrálo na varhany, následovala krátká modlitba a *Svatý*, pak se hned začalo s vizitací. Po vizitaci opět následovalo *De profundis*, procesí a *Miserere*. Poté se vikář odebral do školy, kde se s dětmi modlil *Přijď, Svatý Duše* a pak již následovalo zkoušení asi stovky dětí, jež pokračovalo do půl jedné na faře. Následoval oběd i s učitelem, poté vikář odjel v půl páté do Křemže. O rok později byla vizitace spojena s ustanovením nového zlatokorunského faráře.⁹⁹ V předvečer instalace vikář se sekretářem prohlédli matriky a školní věci na faře. Ráno v šest už měl vikář malou mši s muzikou, sekretář hned po něm. Následovala snídaně a dvouhodinové zkoušení ve škole. Poté se vydali procesím do kostela, kde se hrálo na varhany. V chrámu se četl biskupský patent a nový farář skládal dlouhou přísahu, během níž hráli muzikanti na kůru *Andante*. Pro lid se nakonec česky přečetlo biskupské potvrzení, po kterém se modlili *Miserere* střídavě u oltáře a na kůru. Poté intonoval nový farář zkrácené *Te Deum laudamus*, po kterém se konala zpívaná mše s asistencí. Po bohoslužbě se zpíval eucharistický hymnus *Pange lingua* a přikročilo se k vizitaci kostela za zpěvu *De profundis*. Na závěr se šlo s bubny a troubami procesím zpět na faru, kde se držela vizitace jako obvykle. Po slavnostním obědě si šel vikář prohlédnout nový mandl do továrny na látky umístěné v bývalém klášteře, odkud se vrátil zpátky do Kájova.

Ohlas politických událostí

Jelikož Antonín Borový žil v časech napoleonských válek, o vývoji politické situace se mnohokrát zmiňuje ve školní kronice. Například v roce 1809 se kanonická vizitace nekonala z důvodu vojny, o pět let později se však zlatokorunští mohli těšit z konečného vítězství císařských armád.¹⁰⁰ Posledního července toho roku se mohutně střílelo z hmoždířů a vystavěly se dvě skoro pět metrů vysoké pyramidy s osmi prapory a erby mocnářů, veprostřed se pod lampou vyjímал portrét vítěze bitvy u Lipska Karla ze Schwarzenbergu.¹⁰¹ Navečer byla ves slavnostně osvětlena a za zvuku pochodu (*kasace*) se vedlo se procesí po celé obci. Na klášterním nádvoří, kde stál obraz knížete Karla, osm hráčů na lesní roh a jeden hráč na principál začali troubit pochod. S troubením se po dvou verších střídala česká píseň o pokoji, přičemž se pochodovalo po Zlaté Koruně a provolávala sláva všem vítězným mocnářům. Nakonec se opět na nádvoří zpívala rakouská hymna *Gott erhalte Franz den Kaiser* a „po skončení té šli všichni do hospody propláchnout ty krky vyschlý od samého zpívání“.

99 11.–12. května 1811. Tamtéž digisnímek 79–80. Borový popisuje vizitace pravidelně od roku 1809.

100 31. července 1814. Tamtéž digisnímek 68.

101 Po slavnosti se tyto pyramidy i s deseti barevnými koulemi a lampami daly do kostela a s transparentem *Ave Maria* ozdobily nadcházející zlatokorunskou pouť.

Nákup nástrojů a hudebnin

Kromě zajišťování dobré úrovně školní výuky i obstarávání hudby na kůru se Borový svědomitě staral i o nákup nových hudebních nástrojů. Tak se v roce 1808 přikoupily čtyři nové trubky, o čtyři roky později dva lesní rohy a principál.¹⁰² Dále kantor dvakrát vyčistil 260 píšťal, a tak zprovoznil velké chrámové varhany, na které se dle něj ani za kláštera nehrálo.¹⁰³ Stavbu nových varhan popisuje i v sousední farnosti Černice. Zdejší nástroj se třinácti rejstříky a dvěma měchy postavil v roce 1818 krumlovský varhanář Franz Jentscke, a to během sedmi týdnů za 1 100 zlatých. Ve stejném roce v Černici zvyšovali věž a při této příležitosti si Borový prohlédl zdejší zvony, z nichž jeden byl pořízen roku 1576 Vilémem z Rožmberka. Přitom se troubilo, bubnovalo a střílelo.¹⁰⁴ Zlatokorunský učitel se také po třiceti letech vypravil zpět do Pasova, města svých univerzitních studií, aby navštívil staré známé.¹⁰⁵ Strávil zde šest dní, po cestě prodal nějaké své partie a tance, za které dostal 22 dvacetníků a díky tomuto výděлку mohl umořit dluh sto zlatých.

Závěr

Opat zlatokorunského kláštera Bylanský založil koncem 18. století velmi progresivní školskou instituci, která byla dle čelných reformátorů vzorem triviální školy podle nového vzoru. Kromě materiálních pomůcek snad investoval i do vzdělání prvního zdejšího světského učitele Antonína Borového, jehož erudice i následně pedagogické působení bylo již od svých počátků označováno za mimořádné.

Borový byl vzorem osvícenského učitele, který kromě vzorné výuky kulturně povznáší celou farnost i obec, a ještě své zásluhy s příslušným datem a výčtem nutných výloh pečlivě eviduje.¹⁰⁶ Jak se zmiňuje ve své česky psané kronice, učitel vedl místní slavnosti, pomáhal chudým studentům, zveleboval kostel i chrámovou hudbu a spoluvědl duchovní život zdejších věřících. Při poutích spolupracoval s kantorskými kolegy z okolních vsí, se kterými si i vyměňoval skladby ve své hudební sbírce. Byl oblíben jak u vizitujících duchovních, kteří jeho svěřence opakovaně chválili, tak i u svých spoluobčanů. Na rozdíl od svého slavnějšího současníka Jakuba Jana Ryby se téměř vůbec nezmiňuje o sporech s rodiči, vrchností či místními duchovními správci, pouze si stěžuje na malé finanční ohodnocení, přičemž připomíná své mnohé zásluhy o zvelebení farnosti. Ke svému platu dostával při

102 SOkA Český Krumlov, Š-52, kronika A. Borového, digisnímek 68.

103 Tamtéž, digisnímek 76. Jedná se o jedinečný nástroj z roku 1699 loketského varhanáře Abrahama Starka.

104 30. října 1818. Tamtéž, digisnímek 72.

105 16. srpna 1811. Tamtéž, digisnímek 65.

106 Úplný seznam Borového úkonů pro obec i farnost v SOkA Český Krumlov, Š-52, kronika A. Borového, digisnímek 75.

velkých svátcích finanční i naturální přilepšení, ale zároveň si musel přivydělávat i různými dalšími službami, jakým byl prodej kadidla a kříd na Tři Krále. Borový opakovaně hodnotí období existence kláštera jako zdejší „zlatý věk“, naproti tomu o nové vrchnosti píše, že se o Zlatou Korunu příliš nezajímala. S jeho hodnocením se shoduje i fakt, že za klášterního patronátu byla výuka bezplatná, kdežto za schwarzenberské správy již museli rodiče na provoz školy přispívat.

Průběh zlatokorunských svátků se nelišil od jiných (adventní roráty a vánoční cyklus, velkolepé Boží Tělo, speciální sv. Jan Nepomucký), chybí zde ale například jinde běžné zpívání pašijí ve Svatém týdnu, stavění Božího hrobu, koledování po domech či říjnové posvícení. Specifickým místním kultem je červnová slavnost Čtrnácti svatých pomocníků, pocházející od zdejšího stejnojmenného bratrstva. Liturgický rok byl doprovázen v té době oblíbenou figurální hudbou, základ bohoslužeb doposud tvořil gregoriánský chorál. Kostelní repertoár Borový doplňoval i vlastními kompozicemi, čímž se zařadil mezi hudebně nejschopnější kantory. Ačkoli se Borový neprojevil jako výjimečný autor a jeho díla patří spíše k dobovému podprůměru, patří mu prvenství ve zhudebnění českého ordinária s jinou než vánoční tematikou. Díky svému pečlivému přístupu vychoval i schopné muzikanty, a tak se každá slavnost ve Zlaté Koruně mohla odbývat s „troubama a bubnama“. Antonín Borový se tak ukazuje jako schopný hudebník, pedagog, organizátor a skladatel. Důležitým a jedinečným zdrojem je i zdejší rozsáhlá hudební sbírka, která není pro venkovský kůr té doby běžným zjevem. Proto je možné konstatovat, že Borový dbal o hudbu na zlatokorunském kůru mimořádným způsobem. Kantorova hudební sbírka a především jeho pečlivá evidence jednotlivých provozování skladeb, jejich původu a obsazení podává komplexní a detailní svědectví o tehdejšímu repertoáru, způsobech jeho šíření i dobovém hudebním provozu. Sbírka je unikátní i svým stářím, jelikož ostatní dochované kolekce z okolí pocházejí až z druhé poloviny století devatenáctého. Staršího data jsou pouze kolekce nedalekých zámeckých a klášterních institucí.

Borového svědectví tak ukazuje, jak státem vedené školské reformy proměnily i malou obec na samém jihu Čech, která se na sklonku 18. století zapsala do dějin vzdělanosti díky dvěma pozoruhodným osobnostem. Ačkoli byli oba zastánci osvícenských reforem, je paradoxní, že opat Bylanský byl ze svého kláštera vypuzen jako pro stát nepotřebný mnich, zatímco Antonín Borový mohl opatovo dílo ve Zlaté Koruně dále rozvíjet.

Dr. phil. Markéta Valíková

marketka.jana@seznam.cz

Summary

The Enlightenment teacher Antonín Borový and music in the light of the Zlatá Koruna school chronicle

The turn of the 18th and 19th centuries was influenced by extensive educational reforms carried out under the rule of the Austrian Empress Maria Theresa. A 'trivial school' founded according to the newly-introduced methods was established by the abbot Bohumír Bylanský in the Cistercian monastery of Zlatá Koruna in South Bohemia as early as in 1772. Bylanský bought numerous teaching aids, including collections of minerals, plants, and animals, and 69 well-known educational pictures depicting various crafts, virtues, or geographical maps. In 1782, Antonín Borový, who had just gained a degree in philosophy and law at the university in Passau in Bavaria, was appointed as a teacher and from then on he worked at Zlatá Koruna until his death in 1832. He was also very active in the field of literature and music, and wrote three books of Czech short stories published by his friend Václav Matěj Kramerius. As he was responsible for music in the church, he created a remarkable music collection consisting of more than 400 music manuscripts. These compositions were gathered from different places in the neighbourhood but several were also copied in Prague, Linz, or Passau. In addition, the collection comprises about 40 pieces written by Borový himself. The teacher also bought some new musical instruments (trumpets and horns) and repaired the large main organ in the former monastic church. He kept a German class register in which he began to note events concerning political affairs, climatic rarities, and local festivities. These notes contain descriptions of the liturgical year at Zlatá Koruna, including its musical accompaniment and the rewards, both financial and in kind, which the teacher received for

his services. In addition to regular liturgical feasts (e.g. Christmas, Corpus Christi, St John of Nepomuk, or All Souls Day), he also remarks on the reconstruction of a new altar of the Fourteen Holy Helpers, the implementation of the Way of the Cross, or processions leading to the nearby Marian pilgrimage sites at Kájov and Dobrá Voda. The liturgical feasts were accompanied by plainchant and the figural music with instruments that was popular in that period. Borový also emphasises the interconnection with the neighbouring teachers, who played during the principal feasts in Zlatá Koruna and exchanged interesting compositions with each other. Additionally, the teacher depicts the festive welcoming and accompaniment of the Schwarzenberg nobility and their officials, who organised various entertainments there, or the course of the episcopal visitations of the school and church. As Borový lived during the Napoleonic Wars, he celebrated the end of the fighting at Zlatá Koruna in 1814 magnificently. To summarise, Antonín Borový represents a prime example of a teacher according to the newly introduced methods of education, who not only took care of the schoolchildren, but cultivated the whole community. He was primarily active at school, but concurrently he had to perform various services in the church (e.g. practising music with children for numerous liturgical occasions, playing the organ, or being responsible for bell-ringing and candle-lighting). Thanks to Borový's rich activities, he brought up skilled musicians and improved the whole cultural and musical life in Zlatá Koruna. His example shows how the above-mentioned educational reforms influenced even a small remote village in South Bohemia.

